

troverze" o problemu agregiranja kapitala kot produkcijskega faktorja) in *bastardni keynesianizem*. Pri slednjem gre za oznako, s katero je J. Robinsonova v šestdesetih letih kritizirala različne poskuse poenostavitve Keynesove teorije oz. njenega reduciranja na raven manipuliranja z agregatnim povpraševanjem. Nasprotno pa so ona in ostali postkeynesianci kot zagovorniki izvirnega "duha" Keynesovih del dobili oznako *fundamentalistični keynesianci*, ki je tudi predstavljena kot samostojno geslo. V to skupino lahko razvrstimo še gesla o znanih ekonomistih, ki so tako ali drugače povezani z razvojem postkeynesianske teorije: *kaleckianska ekonomika* (po M. Kaleckem), *kaldorianska ekonomika* (po N. Kaldorju), *sraffianska ekonomika* (po P. Sraffi) in *ekonomika Joan Robinsonove*. Sem sodita tudi gesli *Keynesova Splošna teorija in Keynesov Traktat o denarju*. V posebnem geslu *Journal of Post Keynesian Economics* pa so predstavljene okoliščine nastanka (leta 1978) in dosedanji razvoj edine postkeynesianske revije.

Iz knjige je dobro razvidna še ena značilnost postkeynesianske teorije, to je ukvarjanje s širšimi metodološkimi in filozofskimi vprašanji obravnavanja ekonomije. Veliko gesel ima namreč metodološko vsebino. Med njimi je treba izpostaviti *babilonski način mišljenja*. Gre za alternativo karteško-evklidskemu načinu razmišljanja, na katerem temelji neoklasična ekonomska teorija, ki je zato matematično-tehnična in normativna. Babilonski način razmišljanja, ki je v ozadju postkeynesianske teorije, pa zahteva holistični pristop, torej metodološki pluralizem, in teži k bolj realističnemu obravnavanju ekonomije. V to skupino sodijo še gesla *kritični realizem*, *ravnotežje in neravnotežje*, *čas v ekonomski teoriji*, *negotovost in neergodičnost*. Postkeynesianski teoretiki poudarjajo pomen zgodovinskega (koledarskega) časa, ki je ireverzibilen, medtem ko neoklasični teoretiki v ekonomskih modelih pogosto upo-

rabljajo t.i. tehnični (reverzibilni) čas. Značilnost koledarskega časa je negotovost glede posledic ekonomskih odločitev, zaradi česar so ekonomski procesi tipično neergodični (niso matematično obvladljivi, npr. z verjetnostnim računom). Pretežno metodološki značaj imajo tudi gesla *marginalizem*, *institucionalizem in walrasianska ekonomika*.

Maca JOGAN

Sara Delamont

Feminist Sociology

Sage Publication, London, Thousand Oaks, New Delhi 2003, 195 strani, (ISBN 0 7619 7254 4 Cb; ISBN 0 7619 7255 2 PB)

Sara Delamont, predavateljica sociologije na univerzi v Cardiffu, ni prva, ki je v feministični perspektivi in v opuščanju androcentrične pristranosti v znanosti uzrla prevraten naboj za njen vladajoči tok, ki ga preprosto enači z "moškim tokom" (male-stream). Pred skoraj dvema desetletjema je - denimo - Gerda Lerner ugotovila, da utegne imeti razkranje enostranske "moške optike" podoben učinek na zavest kot Kopernikovo odkritje. Glede na prevladujoče zunaj- in znotraj-znanstvene okoliščine pa ta zasuk nikakor ni časovno zgoščen proces, temveč silno počasen, raztegnjen v času in zaviran na najrazličnejše načine.

Odgovor na vprašanje, kako poteka ta proces v sociologiji, vsebuje knjiga *Feminist Sociology*, ki temelji na spoznanju avtorice, da je trideset let stara feministična sociologija bolj prevratna za vladajočo paradigmo kot druge enako stare perspektive (npr. etnometodologija, konverzijska analiza, analiza diskurza), vendar jo je "malestream" uspešno getoiziral. Čeprav avtorica v naslovu uporablja ednino, pa v delu govori o predmetu analize v množini glede na notranjo razcepljenost feministične sociologije na tri teoretsko različ-

ne perspektive, katerim pa je skupno to, da so v sociologiji marginalizirane in getoizirane. To izključevanje avtorica povezuje tudi s povečano zaskrbljenostjo moškega toka za "čistost" sociologije oziroma z njegovo reakcijo na "feministično polucijo" v znanosti. Zvesta izhodišču avtorica naslanja obravnavo na dve načeli in sicer upošteva različnost znotraj feminističnih sociologij in njihove medsebojne odnose ter odnos do vodilnega ("moškega") toka discipline.

Kot analitski pripomoček avtorica uporablja - za nekatere sporno - delitev feministične sociologije na tri smeri od zgodnjih sedemdesetih let do danes: liberalno, marksistično in radikalno ali separatistično feministično sociologijo. Smiselnost delitve potrjuje z opredelitvijo spoznavnoteoretskih posebnosti in pristopa posamezne smeri.

Razvoj feministične sociologije avtorica časovno zamejuje z letnicama 1968 in 2002, to je čas, v katerem kljub pojavu alternativnih smeri v teoretski sociologiji (kot so teorija konflikta, etnometodologija, simbolični interakcionizem, neomarksizem, sociologija znanja) v ZDA še vedno prevladuje "znanstveni" (kot ga z narekovaji označuje) funkcionalizem (str. 14). Feministična sociologija je ena od petih antifunkcionalističnih in antipozitivističnih sociologij, ki so postavile resne dvome o vladajoči paradigmi. Feministična sociologija si je na začetku prizadevala za celostno spremembo sociologije kot profesije, kar je med drugim vključevalo presojo vladajoče teorije in zavzemanje za njeno prilagoditev in upoštevanje žensk (oziroma dvospolne sestave družbe), razvijanje neseksistične ali celo feministične metode, razkrivanje vrzeli v pokrivanju družbenega sveta (zaradi izključevanja žensk), spodbujanje publiciranja, branja in citiranja feminističnih del. Po predstavitvi ključnih teoretskih prispevkov sociologinjam po posameznih smereh (npr. Michelle Barrett, Sylvia Walby, Dorothy Smith; zadnja naj bi bila temeljna znanstvenica

za moderno feministično sociologijo) avtorica predstavlja povečanje deleža objavljenih feminističnih prispevkov v 70. in 80. letih 20. stoletja v ZDA, daje priznanje prizadevanjem za usmerjanje k neseksističnemu raziskovanju (npr. BSA je 1977 izdala priročnik *Sociology without Sexism: A Sourcebook*), ob tem pa opozarja, da ni dovolj, da se raziskuje nepristransko; da bi se sociologija izognila seksizmu, je potrebno tudi brati, citirati, sprejeti novosti kot del zakona za disciplino (str. 23).

Pri predstavitvi dosežkov feministične sociologije (v 3. poglavju) avtorica upošteva pet vidikov: feministična prisotnost v javnih socioloških manifestacijah; izvoljeni položaji v vrhunskih socioloških oddelkih; odpiranje novih tem; ustvarjanje novih intelektualnih prostorov; ustvarjanje novih definicij znanja. Na podlagi velikega števila različnih virov avtorica prikazuje na eni strani prodiranje žensk v javno sociološko delovanje, ob tem pa tudi bolj ali manj vidno diskriminacijo in segregacijo žensk, kar je npr. v Veliki Britaniji precej manj raziskano kot v ZDA. O preusmerjanju spoznavnega zanimanja govori dejstvo, da so ženske avtorice odpirale predvsem teme, ki so povezane z zasebnostjo (npr. v okviru sociologije družine in gospodinjstva), kot so gospodinjstvo (A. Oakley), nega, denar, domače nasilje, rojevanje otrok, čustveno delo, prosti čas, nadziranje časa in povsem sveža tema - seksualnost. Te novosti pa niso ostale brez odmeva v vladajočem toku, kar avtorica ponazarja z reakcijo moških kolegov v Veliki Britaniji, kjer se je (sovražno) nasprotovanje "destruktivnim učinkom feminizma" osredinilo ob družini in se izrazilo v odkritem zavzemanju za tradicionalno družino (npr. G. Dench): ženske sociologinje naj bi šle predalec pri rušenju očetovstva, moške avtoritete v družini ipd. V ZDA pa so feminističnim sociologinjam (npr. 1999 v ASA) med drugim očitali, da znižujejo ugled sociologije, da so levo politično usmerjene, da zavirajo resne razprave v disciplini.

Sara Delamont je prepričana, da so dosežki feministične sociologije manjši, kot mislijo nasprotniki, in če bi ta usmeritev res vplivala na nastajanje "alternativne" družine, bi bil to njen naj-sijajnejši dosežek. Avtorica se zavzema za raziskovanje temnih strani družine (in ob tem jasno izraža svojo moralno držo), kajti, če moški lahko posiljuje svojo ženo, tepe otroke s pasom, je lahko zelo srečen s svojim življenjem, medtem ko žrtve njegove napadalnosti nikakor ne morejo biti tako zadovoljne (str. 58).

V četrtem poglavju se ukvarja z metodami, pri čemer gre za vsa bistvena vprašanja znanstvenega raziskovanja samega, kot so: odnos med objektom in subjektom, podmene o moškosti/ženskosti, par duh/telo, razum/čustva. Avtorica je prepričana, da bi se morali vsi sociologi seznaniti z razpravo o feminističnih metodah in epistemologiji, v kateri so pomembno vlogo odigrale Margrit Eichler (z zavzemanjem za nesesksistično raziskovanje), Sandra Harding (z usmeritvijo na epistemološka vprašanja v zvezi s pristranostjo v prevladujočem znanstvenem spoznavanju) in Liz Stanley. Čeprav avtorica ni očarana nad "feministično metodo", priznava, da je feministično raziskovanje prispevalo k bolj odkritemu govoru o predpostavkah, izhodiščih, metodah, itd., skratka o vprašanih v zvezi z objektivnostjo, za katera se je prej predpostavljalo, da niso problematična. Ko nas seznanjajo s kritičnimi presojami feminističnih metod znotraj feministično usmerjenih raziskovalk in z "moško historijo" v nasprotovanju tem metodam, sklene *"Prepričana sem, da bo dobro raziskovanje težilo k zmanjšanju seksističnih predpostavk ne glede na to, kakšni bosta temeljni paradigma in epistemologija in ostajam skeptična do mnogih zahtev po avtentičnosti, ki jih postavljajo feministične raziskovalke"* (76).

Prepričljive dokaze za marginalizacijo in izključevanje feministične sociologije najdemo v petem poglavju, ki je

namenjeno odkrivanju žensk utemeljiteljic ("founding mothers") v sociologiji. Pri tem se je oprla na izsledke raziskave o razvoju čikaške sociološke šole, ki je bila vodilna do sredine tridesetih let 20. stoletja; za Veliko Britanijo pa ugotavlja, bodisi da ni bilo takih žensk sociologinj, ali pa to ni raziskano. *"Absolutno jasno pa je, da mora vsaka generacija žensk sociologinj na novo odkrivati matere utemeljiteljice, ker še niso vnese-ne v moški tok zgodovine discipline. Zgodovine discipline, ki so bile napisane 1960, se ne menijo za ženske, prav tako pa tudi tiste zgodovine, napisane leta 2000"* (str. 80). Avtorica navaja 14 žensk sociologinj, ki so delovale na oddelku za sociologijo univerze v Chicagu v času 1892-1920 in niso nikjer priznane v moškem toku zgodovine, predvsem zaradi odkrite mizoginije R.E. Parka, E.W. Burgessa, R.E.L. Farisa. Ti sociologi so po 1920 prevzeli oddelek in ga "očistili", to pomeni, da so ločili akademsko sociologijo kot objektivno znanstveno disciplino od praktičnih področij socialne politike, socialnega dela, hišne ekonomije in vsakovrstnega političnega aktivizma. Pri tem jih je vodilo načelo, da naj se znanstveniki usmerijo le v raziskovanje, ne pa da bi pomagali npr. stanovalcem sluma ali delavcem pri organiziranju sindikatov; discipline, ki usposabljaajo za delo z revnimi, se morajo ločiti od znanstvene discipline sociologije. Nekateri moški (G. H. Mead, J. Dewey, A. Small, W.I. Thomas) so sicer podpirali širšo usmeritev sociologije, ko pa so odšli, so njihovi nasledniki prekinili to zvezo.

"Ženske v čikaški šoli so bile faktor ustvarjanja umazanije (polucije) in zastrupljanja zaradi tega, ker so raziskovale teme, ki so bile opredeljene kot socialna politika, socialno delo in hišna ekonomija ter zaradi tega, ker so bile bojevite aktivistke, ki so želele delati skupaj z delavskimi organizacijami, z borci proti revščini in s socialisti, da bi se spremenila Amerika" (93). Zato je bilo čiščenje povezano z odstranitvijo žensk predavateljic in zamolčevanjem

njihovih del. Podobno se je dogajalo tudi v drugih znanstvenih združenjih v ZDA. Od 1940-1960 ni bilo v Chicagu niti ene ženske med univerzitetnimi učitelji. Od 1945 do 1975 je veljalo kot znak odličnosti za sociološke oddelke v ZDA, da so bili v celoti moški. Avtorica ob tem ugotavlja, kako se v zgodovini povečuje posamezne "čiste" sociologe, opirajoč se zgolj na njihovo akademsko delo, ne da bi se omenjala njihova politična (konservativna) aktivnost; zato ni naključje, da nekatere avtorice (npr. M. J. Deegan) govorijo o "temni dobi patriarhalne vladavine" v sociologiji (str. 91). Avtoričinemu mnenju, da potrebuje Britanija svojo M. J. Deegan, lahko dodamo le to, da bi takšni osebi ne zmanjkalo dela tudi v marsikateri drugi sociološki skupnosti.

Odnos feministične sociologije do "intelektualnega patriarhata" utemeljitelj sociologije avtorica predstavlja v 6. poglavju. Tu med drugim poudarja, da seveda ni mogoče pričakovati, da bi bila v preteklosti takšna občutljivost za vprašanja odnosov med spoloma, kot je na začetku 21. stoletja, vendar pa bi pričakovali, da bi sedaj pri obravnavi preteklih sociologov (18., 19. st.) vsaj spodbujali študente k iskanju odgovorov na vprašanja, kakšni so bili odnosi med spoloma v času delovanja nekega sociologa in kakšno je bilo njegovo razumevanje te teme (če je znano), odnos do feminističnega gibanja, zakaj niso imeli ženskih kolegic. Teh preprostih standardov ne srečujemo. Pri obravnavi ameriških "očetov utemeljiteljev" se zadrži predvsem pri Talcottu Parsonsu, ki je pri feminističnih sociologinjah postal simbol vsega, kar je bilo slabega v sociologiji v obdobju 1930-1970. Po razkrivanju navezav na druge klasike sociologije pri posameznih feminističnih sociologinjah avtorica končuje poglavje z navedbo redkih sociologov, ki ne nadaljujejo s 175 let staro tradicijo stereotipnega razumevanja žensk.

O (ne)vidnosti feministične sociologije zelo podrobno in oprto na vrsto pomembnih virov govori v sedmem

poglavju knjige, v katerem utemeljeno prikazuje (skoraj) popolno odsotnost vpliva feministične sociologije na vodilno strujo moških "sivih eminenc", ki ostajajo v svojem "vse-moškem" svetu. Je pa nekaj izjem, ki kažejo, da se "zastrupljanje" z "ženskim videnjem" vendarle počasi širi; med sociologi, ki so svoj pristop obogatili pod vplivom feminizma, navaja tri britanske in enega avstralskega sociologa (R.W. Connella), sicer pa povsod (v Evropi in v ZDA) prevladujejo tradicionalisti. Več spoznavnega optimizma nudi avtoričin pregled pozitivnih vplivov feministične sociologije zlasti na empirično raziskovanje na področju vzgoje in medicine; na zadnjem področju raziskovanje tem, kot so medikalizacija nosečnosti, spolne razlike smrtnosti, obnašanje v obolenosti, razširjeno predpisovanje pomirjeval, razmerja med zdravnikom in bolnikom itd. Avtorica misli, da bodo šele z zamenjavo generacij prišle novosti, ker posamezniki pač težko spreminjajo svoje pristope. Vendar opozarja na opreznost, kajti v devetdesetih je - pod vplivom političnih sprememb in postmodernizma - celotna disciplina preusmerila pozornost na nekatere nove teme.

Večstranski kritični presoji postmodernizma je namenjeno osmo poglavje, v katerem med drugim ošvrkne tudi postfeminizem, ki se kaže zlasti v množičnih medijih, medtem ko po njenem prepričanju ni postfeminističnih socioloških časopisov in tudi ne postfeministične sociologije. Ko razkriva različne plati zmede v razumevanju in uporabi postmodernizma, obravnava tudi poenostavljeno enačenje feminizma s postmodernizmom in feministično pro et contra razpravljanje o postmodernizmu. Prepričljiva so zlasti feministična nasprotovanja postmodernistični usmeritvi, ki jih je nedvoumno zapisalo precej znanih feminističnih raziskovalk, med njimi npr. E. Fox-Genovese, ki ugotavlja, da je postmodernistična teorija mizogina in, da *"gotovo ni naključje, da zahodna bela moška elita razglaša*

smrt subjekta ravno v trenutku, ko bi lahko delil ta status z ženskami in ljudmi drugih ras in razredov, ki so začeli kljubovati njihovi nadvladi" (str. 144), ali Somer Brodribb, ki je postmodernizem označila kot "kulturni kapital poznega patriarhata". Zato ne preseneča avtoričino prepričanje, da za feminizem ne vidi druge alternative, kot da se aktivno ukvarja s postmodernizmom in njegovimi implikacijami. Brezbrižnost do postmodernizma ali hlinjenje nerazumevanja bo pustilo feminizem umirati podobno nasledlemu kitu.

Delo *Feminist Sociology* si vsekakor zasluži pozornost širše sociološke skupnosti - tudi v Sloveniji. Pluralizem stališč in ocen, ki zadevajo ključno spoznavno in praktično uporabno usmerjenost sociologije, spodbuja k razkrivanju različnih (ne le spolno določenih) zamejenosti vede, ki so jo še v drugi polovici 20. stoletja označevali kot večno (po vseh vidikih nedolžno in nevtrarno) mladenko. Sara Delamont s pronicljivim analiziranjem in empirično utemeljenim razlaganjem prispeva k razkranjanju tega mita, pri čemer se zaveda, da številne njene ideje niso popularne in da bodo številni prepričani, da sodi to delo na grmado (str. 12). Tako bi verjetno tudi končalo, če bi bilo natisnjeno pred 300 leti in bi razkrivalo "all-male" obzorja v takratnem "duhu časa". Ker pa v "duhu časa" v začetku 21. stoletja vendarle že obstaja niša za človekove ženske pravice, bodo lahko nekateri opravili le virtualni sežig. Moje priporočilo: pred sežigom delo vsaj preberite.

Alenka ŠVAB

Zalka Drglin

Rojstna hiša: kulturna anatomija poroda

Delta, Ljubljana, 2003, 425 str., 4.400,00 SIT (ISBN 961-90867-4-0)

Zalka Drglin, ena prvih doktoric ženskih študij pri nas, je pred kratkim pri

Društvu za kulturološke raziskave, v zbirki Delta (zbirka za ženske študije in feministično teorijo) objavila obsežno monografijo, v kateri na precizen in luciden način analizira kulturno konstrukcijo poroda, nosečnosti in zgodnjega obdobja materinstva.

Knjigo s 425 stranmi poleg predgovora sestavljajo štiri obsežnejša poglavja, zaokroža pa jo *Poziv za demokratizacijo vsakdanjega življenja ženske*. Poziv je avtorica v sodelovanju z I. Šimnovec in R. Pavlovič napisala za Združenje za informiranje, svobodno izbiro in podporo na področju nosečnosti, poroda in starševstva, uradno pa je bil 30. novembra 2001 naslovljen na Ministrstvo za zdravstvo RS. Poleg vsebinskih poglavij sestavljajo knjigo še drugi sestavni elementi znanstvene monografije: obsežen seznam literature, ki je zelo koristen tudi za nadaljnji študij tematike, povzete v slovenskem jeziku ter recenzija knjige na začetku monografije.

Avtoričina pozicija, s katere analizira fenomena nosečnosti in rojevanja ter medicinske institucionalizacije obeh fenomenov, je jasna: s pomočjo feminističnih teorij kritično analizira medikalizacijo ženskega telesa skozi njeno specifično reproduktivno funkcijo. Pri tem se zaveda, da se materinstvo spreminja skozi čas in prostor. V ospredju analize so razmerja moči, ki se konstruirajo s fenomenoma nosečnosti in rojevanja. Avtorica pokaže na binarne opozicije, npr. narava : kultura, narava : tehnologija, ki okrog materinstva kreirajo hierarhična razmerja. Knjiga je pisana z ženske pozicije ter prikazuje in analizira tudi strategije, ki jih uporabljajo ženske, ko se kot nosečnice in matere srečujejo in konfrontirajo z medicinskimi diskurzi. V njih ženske igrajo vlogo, ki jim je največkrat, kot pokaže Zalka Drglin, že vnaprej določena, skupaj s pravili, ki jim je treba slediti.

V prvem poglavju z naslovom *"Prikaz in analiza predporodnega varstva: uravnavanje vsakdanjega življenja nosečnic"*, avtorica z zgodovinskim pregledom analizira proces medikalizacije